

Tomislav Sabljak

UDK 821.163.42-992.09Peić, M.

82.09Krleža, M.

Pregledni rad

Rukopis prihvaćen za tisak: 16.10.2012.

PEIĆ I KRLEŽA

Sažetak

Godine 1968. pisao sam o *Skitnjama*, fascinirale su me i proglasio sam ih knjigom godine. Moram ponoviti neke rečenice iz te kritike:

Najsnažnije stranice u knjizi svakako su opisi života fratara u cerničkom samostanu, kao i opisi žene-Babogretke. Prve čitalac može čitati u poglavlju "Od Požege do Nove Gradiške", a druge u poglavlju "Babina Greda". To nisu samo najbolje stranice Peićevih "Skitnji" nego posve sigurno i najbolje stranice u novijoj hrvatskoj prozi.

Znam da su mnogi, ako ne i svi veliki pisci imali notese i bilježnice, pa je tako i nedavno u Londonu objavljeno preko sedamdeset bilježnica čuvene Agate Christie, o kojima je pričala mi je pričala na Bohinju u hotelu Bellevue, 1967. godine. Peić je 1968. u dva navrata s velikim uvažavanjem pisao o Krleži, najprije o Krležinom Panu i slikarstvu, u povodu pedesete godišnjice Pana i potom o Krležinim Simfonijama, da bi 1973. pisao o čuvenom Krležinom putopisu Izlet u Rusiju. Što je zajedničko Krleži i Peiću? Prije svega snažni ekspresionistički opisi, potom poznavanje i interesiranje za slikarstvo i treće stilistički elementi – boja i zvuk u rečenici; riječi su ispunjene slikom koja postaje nositelj emocionalne napetosti samog sadržaja - tu se ponekad radi o stihijskoj bujici riječi snažnog kolorita i osebuje zvučnosti, ali i preciznog izražavanja vlastitih emocija.

/ulomak iz napisa Peić i Krleža/

Ključne riječi: Matko Peić; Miroslav Krleža; *Skitnje*.

1.

Godina 1968. imam stalnu rubriku u zagrebačkom "Večernjem listu" pod naslovom Knjiga tjedna. Pisao sam o *Skitnjama* Matka Peića, fascinirale su me i proglasio sam ih knjigom godine. Moram ponoviti neke rečenice iz te kritike:

Najsnažnije stranice u knjizi svakako su opisi života fratara u cerničkom samostanu, kao i opisi žene-Babogretke. Prve čitalac može čitati u poglavlju "Od Požege do Nove Gradiške", a druge u poglavlju "Babina Greda". To nisu samo najbolje stranice Peićevih "Skitnji" nego posve sigurno i najbolje stranice u novijoj hrvatskoj prozi.

Kolega Jelčić me zamolio da nešto govorim o Peiću u Požegi, koje se sjećam iz svoja dva emotivna susreta; prvi kada sam s filmskim redateljem Stipom Delićem radio dokumentarac o ženskom Kazneno popravnom domu i tamo jednu noć pres-

pavao i drugi, kada sam sudjelovao na simpoziju o Dobriši Cesariću, kojem je nazočio i sam pjesnik. Iako u gužvi oko pisanja scenarija za dokumentarni film o Krleži, pristao sam da napišem nešto o Peiću i to zbog Požege i zbog Peića, kojeg sam imao sreću poznavati i često ga susretati kako usred gradske vreve stoji i zapisuje u svoje čarobne male lipa mil notese svoje bilješke. Znam da su svi veliki pisci imali notese i bilježnice, pa je tako i nedavno u Londonu objavljeno preko sedamdeset bilježnica čuvene Agate Christie, o kojima je pričala Miodragu Bulatoviću i meni za svog boravka na Bohinju u hotelu Bellevue, 1967. godine. No, radeći na scenariju za Krležu, došao sam do značajnih podataka o odnosu Peića prema Krleži. Naime, Peić je 1968. u dva navrata s velikim uvažavanjem pisao o Krleži, najprije o Krležinom Panu i slikarstvu, u povodu pedesete godišnjice Pana i potom o Krležinim Simfonijama, da bi 1973. pisao o čuvenom Krležinom putopisu Izlet u Rusiju. Što je zajedničko Krleži i Peiću? Prije svega snažni ekspresionistički opisi, potom poznavanje i interesiranje za slikarstvo i treće stilistički elementi – boja i zvuk u rečenici; riječi su ispunjene slikom koja postaje nositelj emocionalne napetosti samog sadržaja – tu se ponekad radi o stihijskoj bujici riječi snažnog kolorita i osebujne zvučnosti, ali i preciznog izražavanja vlastitih emocija.

2.

Upotrijebivši riječ “stihijski” i nehotice sam aludirao na retoričko, a znamo, kad kažemo da je nešto retoričko, mislimo u najviše slučajeva da je to zastarjelo ili manje dobro.

Međutim, retoričko često pristaje i uz velike pjesnike poput Ujevića, koji, koliko znam, nije napisao lošu pjesmu. No, tome će, se vratiti kasnije.

Interesantno je, kako je Peić, pišući o Krležinu Panu, otkrivao sebe i svoj stil. Naslov Peićeva napisa je karakterističan – Himna u čast slobodnog osjećaja. A upravo je slobodan osjećaj ono počelo na kojem počiva Peićeva proza. On kao da svim svojim ćutilima dotiče stvarnost i vidom i sluhom i njuhom i sav taj hrvatski krajolik u Peićevim Skitnjama je kao neka “orgija zvuka i trans mirisa”. Na tragu Baudelaireova odnosa boja, zvukova i mirisa, Krleža u Panu, a Peić u Skitnjama stvorili su jedan novi suodnos slikarstva i glazbe. Znamo, kako je Krleža volio slikarstvo, kako je prijateljevao s velikim slikarima, od Babića, Hegedušića do Dobrovića, kakao je napisao jedan od najbriljantnijih vodiča kroz Louvre u Predgovoru Podravskim motivima Krste Hegedušića i bio napadan od dogmatika harkovske grupe, pa čak proglašavan i trockistom. Vrijednost Pana, Peić je dao u oštroumnom zapažanju

Likovne umjetnosti: arhitektura, kiparstvo i slikarstvo, po svom karakteru statične, služe u Panu kao pozornica, dok ples i muzika – po svom karakteru dinamični,, razvijaju u Panu ono što se kazališnim jezikom zove radnja.

Tako jedna himnična poema prelazi u dramu. I glazba ima svoju ulogu u diskursu Pana koji kulminira u stihu *Sve je modri psalam jesenje tišine* i u pjesmi slijede

primjeri tog glazbenog dinamizma: orgulje bruje, zvone nebeske žice, bujice tonova dudu, itd. Krleža je govorio kroz elemente gotovo svih umjetnosti ali tek kroz slikarstvo i glazbu pretvorio je svog *Pana* u simfoniju. U analizi *Pana*, Peić težište polaže na svjetlo i boje i već u samom prologu

Srebrna voda svečano vijuga, i pleše u ognju, grimizu i svili, ko plamen jesenja duga.

Peić citira Krležine riječi koji kao *blistavi kamenčići pompejanskog mozaika komponiraju vrhunski vizuelni intenzitet Pana*. Zlonamjernici bi možda rekli, kako je u nekim dijelovima *Pana* Krleža retoričan, a to znači da mu je stil bombastičan i robusan. On je daleko od monotonog i uravnoteženog nizanja kontrasta i usporedbi, ali je intenzivan i složen, rafiniran i disperzivan u kazivanju različitih emocija. Dovoljno je da se zadržimo na opisu Peićeve izvor-žene Babogretke – *Bijela, gola. U oku bivola, koji klečeći, teško zadihan, gleda njezinu ljubav, ludost. Ona je ženčura najteže hrvatske bjeline*. I nemoguće je ne naići na neke zajedničke karakteristike ova dva pisca.

3.

Obojica imaju mnogo zajedničkog u postupcima ritmizacije rečenice, obojici je riječ ispunjena slikom a zvuk postaje vrlo važna komponenta smisla. Peić ide tako daleko da u svom napisu o Krležinu *Panu*, kaže kako nema u cijeloj hrvatskoj književnosti 19. i 20. st. knjige u kojoj je autor stavio intenzivan akcent na fenomen boje kao što je to učinio pisac *Pana*. Očito da je Krležino prijateljstvo s Ljubom Babićem usmjerilo pisca prema pikturalnom. Naime, znamo, da je Ljubo Babić boravio u Münchenu u ateljeu Stucka, kroz koji su prošli Kandinski i Klee, no bez obzira na doticaje, Krleža je u *Panu* pokazao toliku stilsku raznovrsnost i inovativnost, da je taj obrazac gotovo neponovljiv.

U svom drugom napisu *Podnevna simfonija*, 1968. Peić Krležinu *Podnevnu Simfoniju* naziva triptihonom i svojevrstni su nastavak *Pana*. Upravo zbog svog osjećaja likovnog u *Podnevnoj Simfoniji* Krleža je postigao jedinstven dokument o metamorfozi prirode, a svoj osebujan način taj dokument vizualiziran je od impresionističkih studija sunčane svjetlosti u prirodi, do krokija i grafika europskih majstora i crteža Dalekog istoka, pa sve do kubizma, fauvizma, ekspresionizma i tašizma. I ponovno, kao i u *Panu* aktivirana su sva čula – njuha (Mirišu mirisi crvenih krina, zemlja se mirisno puši, mirisom topla hljeba, mirišu bijele trešnje) sluha (vagnerijanski stihovi – golemi talas himne, plamena glazba pa sve do šopenovskih pasaža – “sićušni plavi zvončić na cvjetnoj livadi zvoni podnevnu molitvu tiho, tihano”). Pisana svim čulima, baš kao i Peićeve *Skitnje* i Krležina *Podnevna simfonija* temeljena je na vizualnom i kako kaže Peić, *optička je draguljarija*, a u tom kaleidoskopu dominiraju crvena, plava i bijela boja i fauvistički postupak kao apoteoza vizualnog instinkta, čak animalni pristup boji, pa Peić smatra i to s pravom, da su i *Pan* i *Simfonije* najintenzivnija djela hrvatskog literarnog fauvizma, da bi dosta smjelo zaključio da su, uz Mažuranićevu

epiku, ova Krležina djela optički i akustički najžešća lirika XIX. i početka XX. stoljeća (M. Peić, 1968).

Godine 1973. uz 80. obljetnicu Krleže, Peić piše tekst *Ekspressionistički putopis Miroslava Krleže* s napomenom Peića kako se u knjizi *Izlet u Rusiju* s naoko bezazlenom riječi u naslovu kao što je riječ izlet, krije zapravo veliki ne bezazleni borac. Zbog toga i Krležu naziva "borac putopisac".

Što više i više uzimam u ruke Krležine knjige, sve mi se više čini da njegova knjiga putopisa "Izlet u Rusiju" (1926) ne predstavlja samo jedan od vrhunskih dometa hrvatskog putopisa i sovjetskog putopisa s temom o novoj Rusiji, nego da u njoj Krleža živi kao u nekoj vrsti svog najličnijeg autoportreta.

Matko Peić, 1973.

4.

Krleža je, prema Peiću, uveo naš putopis u grad: asfalt će zamijeniti blato, kanal potok, tvornički dimnjak jablan, automobil konja, radio pticu, telefon dovikivanje, rezana jelovina bor. Kao najljepše stranice hrvatskog putopisa, Peić navodi Krležino poglavlje "Kremlj". Ne bih sada navodio Krležine stranice o Krasnoj ploščadi, o kojoj je pjevao Kranjčević. Volio bih čuti mišljenje kolege Brešića, koji je napravio jednu sjajnu knjigu hrvatskog putopisa, što on, nakon više od osam desetljeća od pojave *Izleta u Rusiju*, misli o ovoj izuzetnoj Krležinoj knjizi o kojoj je sam Krleža pisao:

Više od statistike, mene su na tom putu interesirali ljudi, ljudski odnosi, gibanja, pokreti, rasvjete, dinamika, klima. Ja sam gledao ruske crkve i – dopustite mi da budem sentimentaln – slušao sam šum vjetra u borovini i mislio o kulturnim problemima više, nego o statistikama.

Krleža, *Izlet u Rusiju*, 1926.

Vratimo se na čas na *Skitnje*, koje su odigrale prevratničku ulogu u hrvatskom putopisu, kao i Krležin *Izlet u Rusiju*. Peićeva *landranja* otkrivaju sve ono što sami ne vidimo ili jednostavno ne zapažamo. Način na koji nas Peić osvaja svojim stilom je kolorističan, figurativan i metaforičan, ali i socijalan, pa se po mnogo čemu Peić nadovezuje na Krležu, a obojica na A. G. Matoša. Ono pak što je mene najviše oduševilo to je duh pantagruelizma s rasponom opisa od realističkih i gotovo naturalističkih, do poetskih, burleskanih i parodijskih. Posebno obogaćuje naš stil nevjerojatnim zapletima, gomilanjem epiteta, te posebnošću kalambura i neologizama. Peić pokazuje rafiniranost u uočavanju variranja osjećaja, kao i napredak u izražavanju tih varijacija i premda se katkad nailazi na stihijski govor s bombastičnom intonacijom, njegove *Skitnje* su knjiga suptilnih kazivanja o svijetu i životu oko nas. Osim nevjerojatne slobode imaginacije, Peićevi tekstovi pokazuju iznenađujuću jednostavnost izraza koji kao da pršte iz verbalne igre njegova duha. A taj njegov duh obuzima naše emocije. I zbog toga smo mu neizmjereno zahvalni.

Peić and Krleža

Summary

In 1968, I wrote about *Skitnje*, by which I was fascinated. I named them *the book of the year*. Here I would like to repeat several sentences from this critical essay:

The most powerful pages of this book are undoubtedly the descriptions of the life of friars at the Cernik Monastery and of the woman of Babina Greda. The former may be found in the chapter entitled "From Požega to Nova Gradiška", and the latter in the chapter entitled "Babina Greda". These are not only the best pages of Peić's *Skitnje*, but also, beyond any doubt, the finest pages of the entire recent Croatian prose literature.

I know that many, if not all writers kept memo pads and notebooks; recently in London, more than seventy notebooks by the famous Agatha Christie, which she had told me about in 1967, at the Bellevue Hotel in Bohinj, have been published. In 1968, Peić wrote about Krleža on two occasions and with great respect – first about Krleža's *Pan and the Painting* on the occasion of the fiftieth anniversary of *Pan*, and next about Krleža's *Symphonies*; whilst in 1973, he wrote about Krleža's famous travel book *A Trip to Russia*. What connects Peić with Krleža? First and foremost, powerful expressionist descriptions; followed by the knowledge of and interest in painting; and last but not least stylistic elements – sentence colour and sound; words filled by pictures that become the bearer of the emotional tension in the content itself – sometimes an uncontrolled flood of strong colourful words of particular sonority is present here, as well as a precise expression of one's own emotions.

Keywords: Matko Peić; Miroslav Krleža; *Skitnje*.

Dr. sc. Tomislav Sabljak
Odsjek za povijest hrvatske književnosti
Opatička 18
10 000 Zagreb
tsabljak@hazu.hr